

Kayıt Dışı Çalışan Suriyeli Sığınmacılara Farklı Bakışlar: Ayakkabı Sektörü Analizi

Different perspectives on Syrian asylum seekers working unregistered: Analysis of footwear sector

Onur BAYRAKCI^{1,*}, Fatih ALTUN²

¹ Doçent. Dr. – Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi- Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Balıkesir, Türkiye – ORCID 0000-0001-5300-8389

² Doçent. Dr. – Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Balıkesir, Türkiye – ORCID: 0000- 0001-5464-0909

Sosyal Çalışma Dergisi (2023), 7(2), 59-80

Copyright © 2023 İZU

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:

Gönderilen tarih: 24 Kasım 2023

Kabul tarihi: 23 Aralık 2023

Yayımlanma tarihi:30 Aralık 2023

Anahtar kelimeler:

Suriyeli sığınmacılar

Ayakkabı sektörü

Güvencesizlik

Keywords:

Syrian refugees

Footwear sector

Precarity

ÖZ

Ülkemiz, 2011'den bu yana Suriye'deki iç savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye, bu büyük mülteci akınıyla birlikte "en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke" konumuna gelmiştir. Ancak, Suriyeli mültecilerin kalıcı olarak yerleşmeleri, ülkede ekonomik, sosyal, siyasi ve toplumsal pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle yerli işgücünün yetersiz olduğu ve talebin yüksek olduğu düşük ücretli ve düşük statüli sektörlerde, göçmenler ucuz işgücü olarak algılanmakta ve kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Bu sorun, Türkiye'deki ayakkabı sektöründe çalışan Suriyeli sığınmacılar için de geçerlidir ve onlar bu durumun tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bu çalışma, İzmir ve İstanbul'da ayakkabı sektöründe çalışan Suriyeli sığınmacıları ele alarak, ikincil piyasaların çalışma dinamiklerini ve yerel işçilerle kaçak olarak çalışan Suriyeli işçilerin durumlarını incelemeyi hedeflemektedir. Nitel bir çalışma olan bu araştırma, derinlemesine yüz yüze mülakatlar yoluyla elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki mülteci sorununa ilişkin daha iyi bir anlayış sağlamak ve kayıt dışı çalışma ile ilgili sorunları vurgulamaktır. Ayrıca, yerli işgücü ile sığınmacılar arasındaki etkileşimleri, bakış açılarını ve çalışma dünyalarını açıklamayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Our country has been hosting millions of Syrian refugees since 2011 due to the internal conflict in Syria. Turkey has taken on a significant responsibility and has become the "largest host country for refugees." However, the permanent settlement of Syrian refugees has brought forth various economic, social, political, and societal challenges. The perception of migrants as cheap labor leads to their informal employment in low-wage and low-status sectors where there is a shortage of local workforce and high demand. Syrian refugees working in the shoe industry in Turkey serve as a typical example of this situation. This study aims to examine the working dynamics of the secondary markets and shed light on the conditions of both local workers and Syrian workers employed informally. It is a qualitative study based on in-depth face-to-face interviews and interpretation of the obtained data. The objective of this research is to provide a better understanding of the refugee problem in Turkey and highlight the issues related to informal employment. Additionally, it seeks to explore the interactions, perspectives, and livelihoods of both local and Syrian workers.

1. Giriş

Göç, genellikle bir kişinin veya topluluğun bir ülke veya bölgeden başka bir ülke veya bölgeye olan hareketini ifade eder. Bu süreç, tarih boyunca insan yaşamının en eski ve en sürekli özelliklerinden biri olmuştur ve genellikle yaşam koşullarını iyileştirmek veya güvence altına almak amacıyla gerçekleşir. Ekonomik, sosyal ve politik sebepler, çevresel etkiler ve kültürel faktörler göçün temel tetikleyicileridir. Tarih boyunca sürekli bir olgu olan göç, bazen daha iyi ekonomik fırsatlar peşinde koşan insanları, bazen aileleri birleştirmek ya da daha iyi bir yaşam şartlarını arayanları, bazen de savaş, zulüm veya politik istikrarsızlık nedeniyle kaçması gerektirenleri harekete geçirir.

Öte yandan göç hareketlerini küreselleşmeden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Küreselleşme, dünya genelinde insanların, bilginin, fikirlerin ve malların hızla ve kolayca taşınabilmesi anlamına gelir. Ancak, bu süreç aynı zamanda uluslararası göçün artmasına da neden olmuştur. Küreselleşme, hem bireyleri hem de toplulukları, yeni ekonomik ve sosyal

* Sorumlu yazar e-mail adresi: onurbayrakci@outlook.com

arayışlara yönelterek onları kendi ülkelerinden başka bir ülkeye göç etmeye teşvik eder. Ancak göçmenlerin orantısız bir şekilde düşük ücretli ve düşük statülü işlere yönlendirilmesi, mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Göçmenler gibi ev sahibi ülkeler de küreselleşmenin olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalabilirler. Örneğin, göçmenlerin hızlı ve büyük ölçekteki gelişi, yerel hizmetler üzerindeki baskıyı artırabilir ve sosyal gerilimlere yol açabilir. Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların kalıcı yerleşimi, bu tür bir durumun somut bir örneğidir.

Ülkemiz Suriye'deki iç savaş nedeniyle, 2011'den bu yana milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye, bu durumla büyük bir sorumluluk üstlenmiş ve "en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke" haline gelmiştir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'de kalıcı olarak yerleşmeleri, ülkede ekonomik, sosyal, siyasi ve toplumsal birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Göçmenlerin ucuz işgücü olarak algılanması, yerli işgücünün yetersiz olduğu ve talebin yüksek olduğu düşük ücretli ve düşük statülü sektörlerde kayıt dışı olarak çalıştırılmalarına yol açmaktadır. Türkiye'deki ayakkabı sektöründe çalışan Suriyeli sığınmacılar, bu durumun tipik bir örneğidir.

Bu bağlamda bu makalede, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların yaşam koşullarını ayakkabı sektörü üzerinden analiz edilmektedir. Bu sektörel inceleme, hem küreselleşme ve göç arasındaki etkileşimi hem de Suriyeli sığınmacıların çalışma koşulları hakkında bilgi sağlamayı hedeflemektedir.

2. Suriyeleri Sığınmacıların Türkiye'yi Tercih Nedenlerin Dayandığı Teoriler

Suriyelilerin Türkiye'yi bu denli geniş ölçüde tercih etmelerinin nedenlerini, çeşitli göç teorileri üzerinden okumak mümkündür.

Bu bağlamda açıklayıcı teorilerden biri "İtme ve Çekme Teorisi"dir. Bu teori insanların göç etme nedenlerini anlamak için sıklıkla kullanılan bir teoridir. İtme faktörleri, kişileri mevcut konumlarından uzaklaştıran olumsuz koşulları ifade ederken, çekme faktörleri, kişileri belirli bir bölgeye çeken olumlu koşulları temsil eder (Özcan, 2017, s. 192; (Dorigo ve Tobler, 1983, s. 2). Bu teori, Suriyelilerin Türkiye'yi tercih etmelerindeki çeşitli faktörleri analiz ederken önemli bir araç sağlar.

Teori bağlamında Suriye'deki iç savaşın itici etkisinin yanı sıra, Türkiye ve Suriye arasındaki kültürel ve dini bağlar, Suriyelilerin adaptasyon süreçlerini kolaylaştırıcı yönü nedeniyle Türkiye'yi daha çekici bir varış yeri haline getirir. Ekonomik fırsatlar açısından baktığımızda ise Türkiye'nin özellikle emek yoğun sektörlerinde düşük maliyetli işgücüne olan talep, Suriyeli sığınmacılara iş fırsatları sunmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye yönelmesini açıklık getiren bir diğer teori ise Stouffer'ın "Kesişen Fırsatlar Teorisi"dir. Bu teori göçmeni sosyal bir aktör olarak ele alarak bireyin göç etme nedenleri ve göç kararına odaklanmaktadır. Bu teoriye göre göç olgusunun önemli unsurları mesafe ve hedeflenen yerdeki fırsatlar olarak belirlenir (Stouffer, 1940, s. 846). Ayrıca, insanların göç kararlarını belirlerken, genellikle mevcut yaşam alanlarına kıyasla başka bir yerdeki 'fırsatlar' arasında bir değerlendirme yaptıklarını belirtir. (Tatlıldil, 1993, s. 63). Teoriye göre, göçmenler genellikle en yüksek getiriye sahip yerlere değil, daha yakın olan ve daha fazla fırsat sunan yerlere göç etme eğilimindedir. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacıların Türkiye'yi tercih etmeleri hem

yakınlık hem de fırsatlar ile açıklanabilir. Türkiye, Suriye'ye coğrafi olarak yakın olması ve aynı zamanda güvenlik, istikrar ve ekonomik fırsatlar sunması nedeniyle çekici bir hedef haline gelmiştir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelme nedenlerini "Göç Ağları Teorisi" ile de açıklayabiliriz. Bu teori, insanların göç kararlarının sadece bireysel veya hane bazında değil, aynı zamanda daha geniş sosyal ağlar ve topluluklar aracılığıyla da şekillendiğini öne sürer (Develi, 2017, 1347). Göç ağları; aile bağları, arkadaşlık ilişkileri ve diğer sosyal bağlantılar aracılığıyla oluşturulur. Bu ağlar, yeni göçmenlere yerleşme ve uyum sağlama konusunda yardımcı olur, örneğin iş bulma, konut bulma veya dil öğrenmede destek olunması gibi. Bu ağlar aynı zamanda göçün maliyetini ve riskini azaltır, çünkü yeni gelenler zaten göç etmiş olanlardan, yardım ve desteği alabilirler (Akis Kalaylıoğlu, 2014). Bu teori, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'yi tercih etmelerindeki sosyal dinamikleri ve ağları anlamamızda önemli bir rol oynar. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'yi tercih etmesi bağlamında, birçok Suriyelinin zaten Türkiye'de yaşayan aile üyeleri, arkadaşları veya topluluk üyeleri olduğunu ve bu kişilerin bilgi, destek ve kaynak sağladığını göz önünde bulundurmak gerekir.

3. Türkiye İşgücü Piyasalarında Suriyelilerin Tercih Edilme Nedenlerinin Dayandığı Teoriler

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin yanı sıra, Türkiye işgücü piyasalarında Suriyelilerin tercih edilme nedenlerini de çeşitli göç teorileri üzerinden okumak mümkündür.

Bu bağlamda vurgulanması gereken teorilerden birisi de "Çifte Piyasa Teorisi"dir. Bu teori işgücü piyasasının birincil ve ikincil işgücü piyasaları olmak üzere ikiye ayrıldığını olduğunu öne sürer. Birincil piyasa genellikle daha yüksek ücretler, daha iyi çalışma koşulları ve daha fazla iş güvencesi sunarken, ikincil piyasa genellikle düşük ücretli, geçici ve düşük güvenceli işleri içerir. Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasında tercih edilmesi, genellikle ikincil piyasa işlerinde yoğunlaşmalarından dolayı olabilir. Bu işler genellikle yerel işgücünün tercih etmediği zor ve düşük ücretli işlerdir (Piore, 1980).

Türkiye işgücü piyasalarında Suriyelilerin tercih edilme nedenlerini açıklamamıza katkı sunabilecek bir diğer teori "Bölünmüş Emek Teorisi"dir. Teori toplumdaki işgücünün genellikle bölünmesinin ve işgücünün etnik köken, ırk veya milliyet gibi faktörlere göre sınıflandırılmasının göç hareketleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu savunur. Bu teoriye göre, işgücü piyasası genellikle "yerli" ve "göçmen" işgücü olarak ikiye bölünmüştür ve bu iki grup genellikle farklı sektörlere yerleşir. Bu sektörel dağılım genellikle emek yoğun ve sermaye yoğun sektörler bağlamında ele alınabilir. Emek yoğun sektörler, genellikle düşük ücretli ve düşük statülü işlerin bulunduğu sektörlerdir. Bu sektörler genellikle yoğun fiziksel emek gerektirir ve genellikle eğitim veya özel beceriler gerektirmez. Örnekler arasında tarım, inşaat ve imalat sektörleri gibi alanlar bulunabilir. Göçmen işgücü genellikle bu tür emek yoğun sektörlerle yönlendirilir (Toksöz, 2006, s. 17; Abadan-Unat, 2002). Göçmenlerin düşük ücretli ve zor işlerde çalışmaya bir anlamda mecbur olmaları, onları bu tür işler için cazip bir seçenek haline getirebilir.

Öte yandan Marx'ın "Yedek İşgücü Teorisi" de işgücü piyasasının dinamiklerini anlamak için önemli bir çerçeve sağlar ve Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasında neden tercih edildiğini açıklamak için de kullanılabilir. Marx'a göre, kapitalist ekonomiler her zaman belirli bir "yedek

işgücü" kitlesine ihtiyaç duyarlar. Bu yedek işgücü, işsiz ya da geçici işlerde olan kişileri ifade eder ve genellikle düşük ücretlerle çalışmaya razı olurlar. Bu durum, işverenlere maliyetleri düşürme ve ücret baskısını azaltma olanağı sağlar (Rosenberg, 1977).

4. Suriye İç Savaşının Türkiye Emek Piyasalarına Yansıması

Suriye İç Savaşı, 2011 yılında başladı ve bu tarihten itibaren Türkiye'ye yönelik emek göçü üzerinde önemli bir etkisi oldu. Savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli evlerini terk etmek zorunda kaldı ve bu kişilerin önemli bir kısmı Türkiye'ye sığındı. Türkiye, Suriyeli sığınmacıları 'geçici koruma' statüsü altında kabul etti ve bu durum, Türkiye'deki emek göçü dinamiklerini önemli ölçüde etkiledi.

Suriyeli sığınmacıların önemli bir kısmı, Türkiye'deki işgücü piyasasına dâhil oldu. Ancak genellikle düşük ücretli ve düşük statülü işlerde çalışmaya razı olan Suriyeliler, özellikle tarım, inşaat ve imalat sektörleri gibi alanlarda yoğun bir şekilde istihdam edildiler. Bu durum, Türkiye'deki emek piyasasında işgücü arzını artırdı ve bazı yerlerde işgücü maliyetlerini düşürdü.

Buna ek olarak, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişi, sosyal ve ekonomik yapıda da etkiler yarattı. Bazı şehirlerde sosyal gerilimler ve yerel işgücü piyasalarında rekabet artışı görüldü. Öte yandan, Suriyeli sığınmacılar aynı zamanda yeni işletmeler kurarak ve yerel ekonomiye katkıda bulunarak Türkiye'nin ekonomik yapısını da etkilediler.

Göç İdaresi Başkanlığı'nın yayınladığı verilere göre Ekim 2023 itibarıyla, Türkiye'de geçici koruma altındaki kayıtlı Suriyeli nüfusu, toplamda 3 Milyon 259 bindir. Bu rakam, 1 Ocak 2023'ten bu yana toplamda yaklaşık 271 bin kişi azalarak son yedi yılın en düşük seviyesi olmuştur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023).

Göç İdaresi Başkanlığı'nın yayınladığı yaş aralığı verilerine göre, Suriyeli erkekler toplam Suriyeli nüfusunun %52,4'ünü, kadınlar ise %47,6'sını oluşturuyor. Suriyeli erkeklerin sayısı, kadınların sayısından 154,290 kişi daha fazla olup, bu fark en büyük 34,238 kişi ile 25-29 yaş aralığında görülüyor. Yaş aralığı yükseldikçe bu fark azalıyor ve 45 yaş üzeri kategorilerde kadın sayısının erkek sayısını geçtiği görülüyor (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2021 yılında yayınladığı rapora göre, Türkiye'de Suriyelilere verilen çalışma izni sayısı 91,500 kişi olarak belirtilmiştir. Bu kişilerin 5,335'i kadın. Çalışma izni verilen toplam yabancı sayısı ise Suriyeliler dâhil olmak üzere 168,103 kişidir.

Bu verilere göre, Suriyeli işgücü potansiyeli yaklaşık 2 milyon kişi olmasına rağmen, çalışma izni olan Suriyeli sayısı sadece 91,500 kişi. Bu durum, büyük bir işgücünün kayıt dışı sektörde çalıştığı sonucunu doğuruyor. (ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2021)

5. Ayakkabı Sektörü ve Suriyeli Göçmen Emeğinin Ayakkabı Sektöründeki Durumu

5.1. Dünya'da Ayakkabı Sektörü ve Türkiye'nin Yeri

2018 yılında tüm dünyada ayakkabı üretimi 24,4 milyar çifttir ve bu rakam bir önceki yıla göre %2,7 artış göstermiştir. 2019 World Footwear Yearbook kaynağına göre, dünya ayakkabı üretiminde Asya Ülkeleri %86,2 ile en fazla ayakkabı üreten ülkeler arasında birinci sıradadır. Güney Amerika ülkeleri %5 ile ikinci sırada yer alırken, %3,6 ile Afrika ülkeleri üçüncülüğü, %3,3 ile de Avrupa ülkeleri dördüncülüğü almaktadır. Kuzey Amerika ülkeleri ise %1,9 ile

ayakkabı üretim sıralamasında sonuncu olmuştur.

Covid-19 Pandemisi ile birlikte yavaşlayan küresel ayakkabı üretimi 2022 yılında 23,9 milyar çift ulaşarak pandemi öncesi seviyelere geri dönmüştür. Genel olarak, üretim bir önceki yıla göre %7,6 oranında artmıştır. Bununla birlikte, Afrika'da çift haneli büyüme yaşanırken, Avrupa ve Okyanusya'da sırasıyla %3,5 ve %2,7 ile sınırlı büyüme görülmüştür. Bu farklı büyüme oranlarına rağmen, kıtasal düzeyde bakıldığında ayakkabı üretiminin coğrafi dağılımı son on yılda nispeten değişmemiştir. Asya kıtası, 2010 yılında olduğu gibi dünya ayakkabı üretiminin %87'sinden fazlasını üreterek hâkimiyetini sürdürmektedir. Güney Amerika ikinci en önemli kıta olarak onu takip etmektedir. Ancak küresel üretim payı %6'dan %4,8'e düşmüştür. Avrupa ve Kuzey Amerika da kendi paylarında bir düşüş yaşamıştır. Afrika, küresel üretimin %4'ünden azını oluşturmasına rağmen önem kazanan tek kıtadır (The World Footwear Yearbook, 2023).

Dünyada ayakkabı ihracat oranları da değerlendirildiği zaman ihracatta aslan payı 9 milyar 543 milyon çift ve %64,7 Pazar payı oranıyla Çin'e aittir. Vietnam 1 milyar 272 milyon çift ayakkabı üretimi ve %8,6 oranla ikinci sırada yer almaktadır. Bu ülkeleri Endonezya 408 milyon çift ve %2,8 oran, 314 milyon çift ayakkabı ve %2,1 oranla Almanya, 284 milyon çift ayakkabı ve %1,9 oranla 5.sırada Belçika izlemektedir (The World Footwear Yearbook, 2023).

İhracat verileri Türkiye açısından incelendiğinde, 2010 yılında 395,6 milyon dolar olan ihracat, 2018 yılında 887,6 milyon dolar seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. 2018 verilerine göre dünya ayakkabı ihracatı içinde ise Türkiye'nin payı %0,58 olması, yurt içi piyasa odaklı üretim yapıldığını göstermektedir. Diğer yandan, Türkiye dünya ayakkabı ihracatından aldığı pay ile 24 üncü sırada gelmektedir (T.C Ticaret Bakanlığı, 2020).

Tablo 1: Türkiye'nin Yıllara Göre Ayakkabı İhracatı (ABD Doları)

Yıl	Değer
2010	395.624.111
2011	441.246.902
2012	545.923.172
2013	723.219.481
2014	719.258.058
2015	670.432.007
2016	704.163.324
2017	765.970.181
2018	887.674.572
2019	958.237.938
2020	829.418.182
2021	1.081.908.288

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Bilgi Sistemi, 2022

Bu rakam 2019 yılında 958,2 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2020 yılına gelindiğinde sektörün ihracat rakamının 829,4 milyon dolar olduğu görülmektedir. 2021 yılında pandemi etkilerinin de azalmasıyla ayakkabı ihracatımızda da bir toparlanma yaşanmış olup, ayakkabı ihracatımız 1 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2021 verilerine göre dünya ayakkabı ihracatı

içinde ise Türkiye'nin payı %0,71 olması, yurt içi piyasa odaklı üretime büyük ölçüde devam edildiğini göstermektedir. Bununla beraber dünya ayakkabı ihracatından alınan pay bir önceki yıla göre %8,19 oranında artış göstermiştir. Diğer yandan, Türkiye dünya ayakkabı ihracatından aldığı pay ile dünya ayakkabı ihracatında 19 uncu sıraya yükselmiştir (T.C Ticaret Bakanlığı, 2022). Tablodan da anlaşılacağı gibi Türkiye'de ayakkabı sektörü 2011 yılından itibaren yani Suriyeli göçmen akımından itibaren yıldan yıla ivme kazandığı görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi bu tablonun sonucu kayıtdışılığın da artış kazandığı söylemek mümkündür.

5.2. Suriyeli Göçmen Emeginin Ayakkabı Sektöründeki Durumu

Ayakkabı sektöründe yaşanan bu artışın belki de önemli paydaşlarından birisi de Suriye'den savaş sonucu kaçmak zorunda kalan ayakkabı ustaları ve işçileri olmuştur. Bu durum bir iddia olmaktan çok sektörün içinden gelenlerin itirafıdır aslında.

Manisa Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Mehmet Güzgülü'nün ayakkabı sektöründeki çırak ve kalfa eksikliğine dikkat çektiği bir konuşmada belirttiği gibi, "Suriyeliler giderse ayakkabı sektörü biter" (Milliyet.com, 2017). Habere göre Güzgülü, Türkiye'nin çırak yetiştirmekte zorlandığını ve bu boşluğun büyük ölçüde Suriyeliler tarafından doldurulduğunu vurgulayıp, İstanbul'da 10 bin, İzmir'de 5 bin ve Gaziantep'teki birçok firmada Suriyelilerin çalıştığını belirtmiştir. Güzgülü, eğer Suriyelilerin bugün giderse, Türk ayakkabı sektörünün bitme noktasına gelebileceğini ifade etmiştir. Bu durum, Suriyelilerin ayakkabı sektöründeki önemini ve bu sektörde hizmet veren işgücünün büyük bir kısmını oluşturduklarını gösteriyor. Ayrıca, Güzgülü'nün Türkiye'deki eğitim sisteminin çırak yetiştirmeyi engellediğini belirtmesi de önemlidir. Bu, sektörün uzun vadede sürdürülebilirliği için bir sorun oluşturabilir ve çözüm gerektirir. Güzgülü, bu konunun gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiş ve bu durumun sadece ayakkabı sektörü için değil marangozluk gibi diğer sektörler için de geçerli olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak, Güzgülü'nün bu ifadeleri, Türkiye'nin ayakkabı sektörünün Suriyeli işgücüne ne kadar bağımlı olduğunu ve çıraklık eğitim sisteminin iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu durum, hem sektörün dayanıklılığı hem de Türkiye'deki genel emek piyasası için önemli bir konudur.

Ayakkabı sektöründeki altyapıdan çıraklık kurumuna gelen desteğin yok olmaya başlaması sadece eğitim düzeyi ve ekonomik şartların yetersizliğiyle açıklanması yeterli değildir. Bu olumsuzlukların yetersizliklerin yanı sıra ayakkabı sektöründe neden bu kadar çok Suriyeli çalıştırılıyor? Sorusunun yanıtını bulmamız gerekmektedir.

Suriyelilerin çoğunluğunun resmi olarak çalışma hakkı bulunmadığından, ayakkabı sektöründe ne kadar Suriyelinin kaçak olarak çalıştığı belirsizdir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan bir rapora göre, ticaret, inşaat ve imalat endüstrileri Suriyeli işgücünün ana istihdam alanlarıdır. Suriyeli işçilerin %79,1'i bu üç sektörde çalışmaktadır. Ancak, burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir: imalat sektöründe öne çıkan üç temel üretim alanı vardır: tekstil, giysi, deri ve ayakkabı endüstrileri (TGDA). Bu sektörler, Suriyelilerin üçte birinin çalıştığı alanları oluşturuyor. Bu sektörlerdeki sermayenin Suriyeli işgücünü tercih etme nedeni kayıt dışı çalıştırmadır (ILO, 2020, s. 13-14). ILO raporu bu durumu aynı şekilde belirtmektedir.

Kayıtlı çalışanların da önemli bir kısmının hukuka uygun olarak izin verilenden daha fazla

çalışması bir gerçektir ve bu durumun kayıt dışı çalışan Suriyeli mülteciler için de daha yüksek bir oranda geçerli olduğu tahmin edilebilir. Bu görüşü destekleyen birkaç sebep mevcuttur: Birincisi, kayıt dışı çalışanların pazarlık yetenekleri daha düşüktür ve haklarını savunma konusunda daha az destek bulurlar. İkincisi, kayıt dışı Suriyeli mülteciler genellikle kayıtlı çalışanların aşırı mesai yaptığı işlerde çalıştırılır. Sonuç olarak, kayıtlı çalışanların aşırı mesai yapmalarını gerektiren yapısal sebepler, Suriyeli mültecilerin de aşırı mesai yapmasını zorunlu kılabilir. Kayıt dışı çalışanların daha az hak talep edebilme ve kötüye kullanım koşullarından daha az korunabilme eğiliminde olmaları nedeniyle, Suriyeli işçilerin durumu söz konusu olduğunda bu durum daha belirgin hale gelecektir. (ILO, 2020, s. 27- 28). Bu durum 2017 Hane Halkı İşgücü Anketi ile de tespit edilmiştir. “Kayıt dışı olarak istihdam edilen Suriyelilerin %56,1’i (kayıtlı çalışan Türklerin oranının iki katından daha fazla – %24) haftada ortalama 50 saatten fazla çalışırken, %35,3’ü 60 saat veya daha fazla çalışmaktadır” (ILO, 2020, s. 13- 14).

6. Çalışmanın Yöntemi ve Amacı

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin en önemli özelliği katılımcıların duygu ve düşüncelerini derinlemesine anlamaktır (Kuş, 2009, s. 87). Bu bağlamda, nitel araştırma yönetiminin seçilme tercihinin oluşmasında, araştırmaya dahil olan katılımcıların öznel dünyalarına inerek konuyu derinlemesine analiz etmek amacı güdülmüştür

Türkiye’de ayakkabı sektörünün en yoğun olarak yer aldığı iller İstanbul, İzmir, Konya ve Gaziantep’tir (Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2022, s. 1). Ayakkabı sektörünün bu dört kentte yoğunlaşması sonucu çalışma sahası İstanbul ve İzmir olarak seçilmiştir. Çalışmada yöntem olarak, niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Örneklem olarak da kartopu örneklemi seçilmiştir. Suriyeli işçilerin kaçak olarak çalışması ve katılımcı olarak çekinmelerinden dolayı bu örneklem en işleyen örneklem olarak tercih edilmiştir. İstanbul da Sultangazi ve Merter ilçelerinden 15 kişi, İzmir de ise Işıkkent’te toplam 7 kişi ile yüz-yüze derinlemesine mülakat yapılmıştır. İzmir’deki katılımcılarla mülakatlar Türkçe olarak sürdürülmüştür. İstanbul’da ise 15 katılımcıdan sadece birisinin tercüman aracılığıyla mülakat sürdürülmüştür. Katılımcılara ilk etapta tanıdık birisinin aracılığıyla iletişime geçilmiş daha sonra da o katılımcının önerdiği kişilere giderek görüşmeler tamamlanmıştır. Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri telefona kaydedilmiş ve bant çözümlemesi sırasında sözleri değiştirilmeden kâğıda aktarılmıştır. Çalışma 09.09.2019 ile 10.02.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada amaçlanan Suriyelilerin ayakkabı sektöründeki yerleri, Suriyelilerin yerli işçilere ve işe bakış açıları, yerli işçilerin Suriyeli çalışanlar hakkındaki görüşleri değerlendirilerek ayakkabı sektörü üzerinden genel bir göçmen işçi- yerli işçi perspektifine ulaşmaktır

7. Bulgular

7.1. İzmir

Küreselleşme ile birlikte artan göç hareketleri yerli işgücü üzerinde olumsuz etkileri olduğu görüşü oldukça yaygın olarak kabul görmektedir. Kalaycı’nın raporuna göre, yasal yollardan işgücü piyasalarına giriş sığınmacılar için oldukça zor bir konu olduğundan sığınmacılar çoğunlukla enformel sektöre yönelmekte ve bu durum da işverenler tarafından sığınmacıların aleyhine kullanılarak emek sömürsünü ortaya çıkarmaktadır (Korkmaz, 2017, s. 64).

Koşulların direktmesi sonucu işgücüne bu yönelim doğrudan yerli işgücü üzerinde olumsuz olarak etki yaratmaktadır. Sigortasız ve güvencesiz, vasıfsız ve tehlike arz eden işlerde çalışan Suriyeli işçiler yaşam koşullarının zorluklarından dolayı işverenlerin verdiği ücretleri pazarlıksız olarak kabul etmektedirler (Dikkaya ve Dinçer, 2023, s. 196). Pazarlıksız yapılan bu anlaşma doğal olarak yerli işgücünün ücretlerini baskılayarak aşağı doğru çekmektedir. Aşağı çekilen ücretler sonucu yerli işçiler tepki göstermekte ve Suriyelilere karşı tepki duymaktadır. İzmir özelinde işgücünün Suriyeliler tarafından ele geçirildiği düşüncesi yerli üreticilerle görüşüldüğünde farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bazı sektör çalışanları sektörün yerli işçilerden ayıklanmasının ucuz işgücü olduğunu öne sürerken bazıları da sektörün kendi dinamiklerinin sonucunda yerli işgücünün kaçtığını öne sürmüştür.

İzmir’de ayakkabı sektöründe önemli bir yer edinen İzmir Ayakkabıcılar Odası Başkanı Yalçın Ata görüşmede öncelikle bu sektörün profili çizer ve daha sonra yerli işçilerin sektörden nasıl kaçtıklarını ve sebeplerini açıklamaktadır.

“İzmir’de ayakkabı üretimde kısaltması Ayküsan, Aykop olarak adlandırılan iki bölge bulunmaktadır. En büyüğü burası Ayküsan olarak Türkiye’de ikinci büyüklükte, İstanbul’dan sonra ikinci büyüklükteki ayakkabıcılar sitesi aşağı yukarı 45 50 bine yaklaşan insan çalışmaktadır. Suriyeli’lerin aşağı yukarı 3500- 4.000’ ni ayakkabıcılar sitesinde ayakkabı işiyle uğraşiyor. 14 tane Suriyeli kayıtlı çalışırken geri kalanların hepsi kaçak olarak çalışmaktadır”. Sektörden kaçışı ise şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Çeşmede restoranda oturuyorum, başkanım dedi bir arkadaşımız. dedim hayırdır nereden tanıyoruz. Ben tanıyamadım arkadaş. Başkanım dedi ben dedi Işıkkent’te sayacılık yapıyodum, fiyatların hem ucuzlamasından hem Suriyeliler’in işe girmesinden dolayı mesleği bırakmak zorunda kaldım dedi. Dolayısıyla meslekten inanılmaz derecede kendi işçilerimiz kendi Türk işçilerimiz bırakmak zorunda kalıyor. Nedenine gelince de diğer arkadaşların vergisiz ve kayıt dışı çalışmaları bizim işçilerimizin ama vergi dairesine ama sigortaya diğer kurumlara kayıt olmasından dolayı arada inanılmaz derecede bir rekabet oluştu. Dolayısıyla da hem vergisini hem sigortasını ödeyen usta veya çalışan işçi Suriyeli’lerle son dönemlerde başa çıkamaz oldu ve yavaş yavaş yavaş yavaş meslekten kopmalar başladı ve bu az önce verdiğim örnek gibi birçok örneği var yani İzmir ilçelerinde nereye gitsek bir ayakkabıcı arkadaşımızla karşılaşıyoruz. Kimisi hastaneye girmiş, kimisi bekçilik yapıyo, kimisi farklı sektörlere girmiş dolayısıyla ayakkabı sektöründen özellikle İzmir ayakkabı sektöründen inanılmaz derecede kopmalar var. Suriyeliler gerçekten de buraya yerleşti. Mesleği ele aldılar diyebilirim”.

İzmir’de ayakkabı sektörü fordist biçimde gelişmektedir. Yani parça başı ücret alınmakta ve bu da işçilerin işi alabilmek için ekstra efor göstermek zorunda bırakmaktadır. Toptancıların parça başı (çift başı) işi işçilerle pazarlık üstüne yapmaları sonucu Suriyeliler’in fiyat kırmaları sonucu yerli işçiler işi alamamakta ve sektörden kopuş yaşanmaktadır. Bu durumu **G1** şöyle anlatmaktadır:

“Mesela ben gidiyom mesela diyom ben çift başı 4 lira diyorum. Buna Suriyeli gitmiş almış. 4 liraya dikmiyo 3 liraya dikiyo, 1 liraya dikiyo yapamadığı şeyleri.... Şimdi patrona gittim demin geldim burda iş aldım 16 çift iş vermiş bana, 2 milyondan naptı 32 milyon yapıyo. 16 çiftle akşama kadar. Yani bugünkü yevmiyen 30 Lira 32 Lira. 32 lira yani, şimdi hakkını alamıyon, adama gidiyon valla diyo, iş yok bişey yo, ister al ister alma diken çok ...Suriyeli’ler daha ucuza alıyor”.

Sektörün bir diğer sıkıntısı da ekonomik krizlerden çok kolay etkilenmesidir. Nakit sıkıntısı yaşayan firmaların çek üzerinden işlem yapmaları ve kriz sonunda batmalarından dolayı ayakkabı sektörü derin olarak etkilenmiş ve birçok firma bu sebepten dükkanını kapatmıştır. Görüşmeciler de bu durumu dile getirmektedir. **G2**, firmaların çoğunun çekle çalıştığını ve sonra ekonomik krizden kaynaklı olarak konkordato ilan ettiklerini söyler. Çek veren firmaların batması sonucu çeki kabul eden ayakkabı üreticileri çeki nakde döndüremediklerinden dolayı zararlı çıkarak batmışlardır.

“İnşaat sektöründen sonra en çok darbeyi yiyen sektörlerden bir tanesi ayakkabı. Nedenine gelince de işte bu uzun vadelerin çok uzun olması ayrıca birçok firmanın Türkiye’de dev zincir mağazaların konkordatoya gitmesi birçokunun iflas etmesi buradaki ayakkabı esnafına mutlaka zarar görmeyen esnaf yok. İzmir ayakkabı camiasında bu Hotiç’lerin, İncilerin, Yeşillerin ve diğer birçok firmanın amma konkordato, amma iflas etmesinden kaynaklanan eee ve çeklerinin piyasada olmasından kaynaklandığı için dolayısıyla mutlaka ve mutlaka birçok esnaf arkadaşımıza zararı dokundu. Bunların konkordatodan firma kendisini kurtarıyo ama etrafındaki dağıttığı çekler birçok esnafın batmasına neden oluyo” derken aynı fikri **G1**’de öne sürmüştür.

“Yani adam şimdi nasıl oluyo sırf bi ayakkabı da değil ki adam gidiyo çekle mal veriyo, satıyo bu adamların çekleri çakılıyo. Bi de devlet teşvik primum çıkartmış 5 seneye kadar kimse şey olmasın diye iş yapmıyo, kapatıyo 5 seneye kadar kimseye para vermiyo, bu da var bu sorun da var yansıyo. Kapatıldığı zaman 5 sene hiç bi yere ödeme yapmıyo. Adam 5 seneye kadar kendini topluyo, değişiyö firma ismi. Talep edemiyon bazı şeylerde diyo iflas ettim, iş bitti. Bu sorunlar da var yani. Tüccarlar var”.

İzmir’de bir diğer sorun olarak görülen durum Suriyelilerin bu sektöre üretici olarak giriş yapmaları ve bunun sonucunda ucuz üretim yerli üreticileri iflas ettirmesidir. Geniş aileden oluşan Suriyeli’ler aile sektörde yer aldıklarından dolayı emek gücüne kaynak aktarmadıklarından dolayı maliyeti düşürmektedirler. Bu durumda pazarda eşitsiz bir durumu öne çıkarmaktadır. **G1** yaşıyan bu eşitsiz durumu şöyle anlatmaktadır:

“Şimdi kendileri dükkanı açıyolar. birbirini kolluyolar. Çok, vergisi yok, şeyi yook ben gidiyom onlardan iş alıyom yani öle bi imkan var ki ben kendime ben 35 senedir yapamadığımı onlar yapıyo. Vergisi yok hiç bişey yok hiç bişey talep etmiyorum onlardan ama çalıştığım sigortamı ödüyom kendim. Bazı şeyi kendim yapabiliyom onlarda hiç bişey yok, bi de devletten para alıyolar çocuk başı, benim şimdi çocuk okutuyom nasıl okutuyon diye kimse sorabiliyo mu bana soramıyo ne zorlukta olduğumu biliyor mu kimse bilmiyo, ben sabah kalkıyom sigara parası bulamıyom tütün sarıyom. Ya şimdi var zenginler de var bak buraya gelenler var şimdi zenginler gelmiş burda şimdi biz birbirimizi tutmuyoz. Sen bana faydalı olmadın ki ben sana faydalı olayım düşünüyöz . Şimdi burda belki 100 tane dükkan var Suriyelidir. Ben gitsem bana destek çıkamıyolar bizimkiler ama öbürküler destek çıkıyor. Birbirine yardımcı oluyolar ama biz öyle değiliz... En az 100 dükkanı var yani burda Suriyelilerin. Küçük Halep. Kendileri iş kurdular mesela 8, 9 tane çocuk, zaten çocuk parası da alıyolar burda. çocuk parasıyla ev geçindiriyor. Bi dükkan tutuyo yapıyo. Mesela 120 milyona satman gerekiyor o 60- 70 milyona satıyo, müşteri onu alıyo. Piyasayı kırıyolar piyasayı bayağı mahvettiler”. **G1** ‘in Suriyeli’lerin emekgücünden kazanım sağladıklarından dolayı sermaye arttırımına gittikleri, dükkan sahibi oldukları ve maliyeti düşürüp yerli işçilerin pazarlık paylarını ortadan kaldırdıkları fikrine Yalçın Ata’da

katılmaktadır. O da benzer şeyler söylemektedir:

“Suriyeliler kaçak çalışıyo, hepsi kaçak çalışıyo, annesi karısı çoluğu çocuğu 7 sülalesiyle üretim yapıyorlar dolayısıyla bizde çırak yok bizde bu derece yani aile boyu çalışma olmadığı için adamlar şu anda başarılı ve gerçekten de ilerde ayakkabıda söz sahibi olurlar diye düşünüyorum”.

Bir diğer konu da alttan çırak gelmemesi durumudur. Ayakkabı sektöründe Suriyeli işçilerin yer almasının bir sebebi de kuvvetle muhtemel bu durumdur. Alttan çırak gelmemesinin farklı sebepleri vardır. Eğitim sisteminin 4+4+4 olması önemli etkenlerden biri olarak öne sürülse de diğer sebeplerde aslında önem arz etmektedir. Sektörün parça başı olarak fordist biçimde çalışması, işin sürekliliği olmaması yani dönemsel olarak sipariş alındıkça yapılması, sigortasız çalıştırılarak kayıtdışılığın teşvik edilmesi, kimyasallarla çalışılması bir araya geldiğinde yerli çalışanlar kendi çocuklarının geleceklerinin bu sektörde olmasını tercih etmemektedirler. Yerli işçilere bu konuda soru yöneltildiğinde hemen hemen aynı cevaplar alınması tesadüfi değildir. Aradaki nüans bu sektörün neden yabancı işçilere geçtiğini bizlere daha net anlatabilir. Yerli işçiler yaşam kalitesini, güvenceli işçiliği, sigortayı önemserlerken, Suriyeli’ler yaşamda tutunmaya çalıştıklarından dolayı tüm bu kriterleri görmezden gelmekte ve kötü olumsuz koşullarla çalışmaya razı olmaktadırlar. Kısacası, hayatta durma mücadelesi olarak adlandırılabiliriz.

Yalçın Ata bu durumu eğitim sisteminin ayakkabıcılığı desteklememesinden ve sektördeki işçilerin kendi çocuklarını farklı sebeplerden dolayı çırak olarak vermemesinden kaynaklandığını söylemektedir:

“Okullarda zaten bizim ee ayakkabı mesleği ile ilgili bir bölümün olmayışından ayrıca hiç kimsenin de çocuğunu ayakkabı sektörüne vermeyişinden dolayı ara eleman demeyim çırak bulmada güçlük çekiyoruz. Eleman yok işte bu elemanın boşluğunu buraya gelen Suriyeli’ler doldurdu”.

G1. ise çırak olmamasının sebebinin sektörün iş koşullarının kötü olmasından kaynaklandığını söylemektedir. Kendisinin bu sektörde mutsuz olduğunu ve çocuğunun da bunları bildiğini öne sürer: Diğer taraftan işin tehlikeli kimyasal kullanımını gerektirdiğini bu sebepten dolayı da sağlıklı beslenmek özellikle süt ve yoğurt gibi temel ürünlerin tüketilmesinin zorunlu olduğunu, fakat bunlarında pahalı olduğundan dolayı alınamaması da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani sağlık tehdit edici bir meslek olması da çıraklık için önemli engellerden birisidir.

“Suriyeli olmasaydı, evladını koyarsın dersin meslekidir para kazanırsın, sen para kazandığın zaman evladını alır kendin yanına yetiştirirsin, çarkı döndürürsün, bi insan yetiştirirsin, şimdi sen bişey kazanmadıktan sonra çocuk dicesen ben napim . Niye buraya getireyim. Başka arayış içinde kalıyon kendi şahsına evladın dicesen baba sen kendin arayış içindesin beni niye götürüyorsun. Şimdi bu ilaç diyolar sarı ilaç hepa ilacı diyolar rahatsızlık veriyo, ağrı yapar, bağımlılık madde gibi oluyo, zaten sabah süt içmezsen yoğurt yemezsen o rahatsızlık verir midede ağrı yapar. Kendine bakman lazım, sonra burda çalışamazsın sabah. Şimdi süt olmuş kaç para”

G3. arakadan çırak gelmeme sebebi olarak diğer katılımcılardan farklılık göstermektedir. Ona göre, çırak olarak gelenlerin neredeyse çoğunun kayıtsız olarak çalışmaktadır. Diğer yandan

ayakkabı üretimi için kullanılan ilaçlar belli bir zaman sonra işçilerde bağımlılık yarattığını, çalışma koşullarının zor doğasının çalışanlarını mutsuz etiğinden dolayı alkol ve diğer zarar verici alışkanlıklara neden olduğunu, bu sebeplerden dolayı ayakkabı işçilerinin kendi çocuklarının bunları yaşamaması için bu sektörden uzak tuttuğunu öne sürmektedir.

“Ufakların hepsi kayıtsız... Usta da yetişmemeye başladı aynı zamanda. Artık hiç bi tane ayakkabıcı işçisi çocuklarına ayakkabı mesleği yaptırmak istemiyorlar. Ayakkabı işçisi alkol bağımlısı olmuş kendilerine umut olabilecek araçlara yönelmişler işte, at yarışıdır şudur budur. Doğaldır insanın kendi durumundan kurtulmak istemesi. Bu süre içinde çok çalıştıkları için ee biliyosun burda yapıştırıcılar madde bağımlılığı yapabilecek bişey. Şey oluyo havasız alanda sürekli o ayakkabı yapıştırıcıları çok farklı ayakkabı yapıştırıcıları var tamam mı? Tinerinden tut balisi farklı isimler var bunlar. Hepsi çok da sağlıklı değil bunların nıpiyo bi müddet sonra örneğin usta dediğimiz tamam mı dediğimiz kalfa çivileri ağzına alıyo çakıyo, çiviler metal. Bunlar insan vücudunu tamam mı etki yapan şeyler. Keza tuvaletler işyerlerinde çok berbat. Yani mümkünü yok yani bir ışıkenti git gör afedersin şura maloz var malozun yanında ayakta işiyosun veya kendi atölyemizin içinde. Vahim bişey şimdi ister istemez bi müddet sonra ayakkabıcılar belirli saatten sonra 2 tane 3 tane şarabını açıyolar. Atölyenin çoğunda böyle oluyo çok büyük firmalar hariç. bi müddet sonra bu insanlar kendi kendine küçük küçük bağımlılık haline geliyor”.

Ekonominin enflasyonist baskısı, sağlıksız, güvencesiz iş koşulları, işin sürekliliğinin parça başı işten kaynaklı olmaması yerli işçilerin sektörden uzaklaşmasına neden olurken bu boşluk yaşam koşullarının ağırlığından kaynaklı olarak Suriyeli işçiler tarafından doldurulması beraberinde Suriyeli işçilere karşı tepki doğmasına neden olmuştur. Fakat unutulmaması gereken en önemli konu Suriyelilerden önce de sektörde yaşanan ağır sıkıntılar olduğudur. Suriyeliler'in parça başı işi ucuzlatması, aile boyu çalışmaları, birbirlerini desteklemeleri aslında önemli gözükmese de diğer etkenler sektörün boşalmasının asıl sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektörün parça başı olarak işlenmesi doğal olarak da sigortasızlık ve gelecek kaygılarını üretmektedir. Çalışanlar kaygılı bir ruh halini sürekli şekilde belirsizlikten doğan durumlardan dolayı taşımaktadırlar. Bu durum aile yaşantılarına kadar uzanmaktadır.

G4. *“Bu sektörün döngüsü böyle yani belli bir ücret var dediğimiz gibi işçi çok işçi çok olduğu için de bunun karşılığı yaparsan yap yapmazsan yapma gibi oluyo. Sonra sadece ücretle değil sağlık güvencen yok sigortamız da yok, imam nikahlı gibiyiz diyim sana sigorta olmayınca bi akit bi sözleşme olmayınca işverenle aramızda, imam nikahlı gibiyiz git git gel. Demin sözüümüün başında değimiz gibi 6 aylık işi 3 ayda yapıyoz 3 ay da oturuyoz evimizde. 11 lere 12 lere kadar kısa ama uzun süreli çalışma bizim ruh halimize yansuyo, aile ilişkilerimiz çocuklarımıza vakti ayıramıyoz eşlerimize vakit ayıramıyoz, alkole düşkünlük de biraz da ondan da kaynaklı boşvermişlik işte, boşanmaların çoğu budur çalıştığımız çoğu arkadaş boşanmıştır ya da problemlidir. Buranın işleyişi bizim ruh halimize de yansıyor “.*

G4. Kodlu görüşmecinin sözleri aslında günümüz iş dünyasının ve bu çalışma yaşamının en çarpıcı şekilde özeti gibidir. Bauman Bireyselleşmiş Toplum adlı eserinde günümüz dünyasında küreselleşme ile birlikte çalışma yaşamının insanların ruh hallerinin nasıl değiştiğini çarpıcı bir şekilde dile getirmiştir. Bauman eserinde “uzun vadeli” yaklaşımın yerini artık günümüzde “kısa vadeli” yaklaşımın aldığını söyler. Evlilik sözleşmelerinde “ölüm bizi ayırana kadar” ya da hastalıkta ve sağlıkta diye klişe haline gelmiş sözlerin artık önemini yitirdiğini, eşlerin artık kısa

vadeli düşündüğünü söyler. Çalışanların iş yaşamının belirsizliğinden dolayı kendilerini huzursuz ve güvensiz hissetmeleri Standing'in tanımıyla Prekarya (Standing, 2019: 21) olarak adlandırılır. Çalışma yaşamının direttiği bu huzursuzluk durumu çalışma hayatını etkilediği kadar kendi yaşamlarını ve duygularını da etkilemektedir.

Bauman sözlerini şöyle sürdürür:

“Esneklik günün sloganıdır...Kısa vadeli sözleşmelerle, geçici sözleşmelerle ya da sözleşmesiz, hiçbir güvencesi olmayan, “ikinci bir uyarıya kadar” süren konumlarda çalışma anlamına gelir. ...İş hayatı belirsizlikle doludur” (Bauman, 2011, s. 35-36).

Sektörün en önemli sorunu üretim ve çalışan arasında kurulan dengenin sermaye tarafından belirlenmesi ve bunun sonucunda işsizlik her zaman kullanılan bir araç haline dönüştürülmesidir. Ekonomi teorisi bağlamında Marx'ın yedek işgücü teorisi bu duruma denk düşen teorilerden birisi olarak karşımıza çıkar. Marx yedek işgücü teorisinde sermaye birikimin işgücü talebiyle ters orantılı olarak işlediğini, kapitalist sistemin işgücü arzını üretimle ters orantılı olarak her zaman düşük tutarak yani işsizlik oranlarını yüksek tutarak piyasalarda işgücünün pazarlık payının düşürülmesi sağladığını öne sürer. İşgücü arzının üretime oranla düşük tutulması sonucu işçi sınıfı arasında ikililik yaratılır ve sermaye işgücünü ucuzlatır (Marx, 2018s, s. 608- 616).

Yapılan görüşmelerde de bu durum tespit edilmiştir. Hemen hemen tüm görüşmeciler sermaye tarafından göçmenlerin tercih edilmesinin sonucu ücretlerin aşağı doğru çekildiğini ve bunun sonucunda geçim sıkıntısı ya da sekteröl kopmaların yaşandığını dile getirmişlerdir.

Suriyelilerin İzmir'deki İş Bulma Ağları

Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasalarına giriş tıpkı diğer göçmen işçiler gibi kendi aralarında kurdukları ağlar üzerinden gerçekleşmektedir. Göçmenlerin ağlar aracılığıyla kurdukları ilişkiler, İlişkiler Ağı (Network) Teorisi ile açıklanmaktadır. Bu teoriye göre (Abadan-Unat, 2006), göçmenler arasındaki ilişkiler ağı; göçmenlerin menzil ülkeye geldikten sonra yaşam koşullarını düzenlemek ve var olabilmek için kendi soylarından, tanıdıklarından ve kendi gibi olan göçmenlerden destek almasını içeren bir sosyal sermayedir (akt: Özcan, 2017, s. 202).

Sığınmacılar ilk etapta yerleştikleri kamplardan belli bir zaman sonra temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından dolayı ayrılmakta ve özellikle İstanbul, İzmir, Bursa, Konya, Gazi- antep gibi istihdam olanaklarının diğer illere göre daha geniş olan illere gitmektedirler. Fakat göçmeler keyfi olmamakta kendi akraba, arkadaş ve vatandaşlarıyla kurdukları ağlar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Suriyeli sığınmacı **G1**'e İzmir'e nasıl geldin diye sorulduğunda arkadaşlık ilişkisi aracılığıyla geldiğini bildirmiştir. *“Ben önce İstanbul'a gittim. İstanbul'da mesela hani kalabalık diye şey yapamadım, orda iş ortamı da biraz şeydi, iş ortamı bozduktu biraz. İzmir'de arkadaşım vardı. Arkadaşımı aradım dedi burda iş var. Buraya geldik burada yerleştik”*.

G6'da neredeyse aynıydı. *“Akrabalarımız hep bir evde kalıyoduk bekar evinde İstanbul'da, sonra çok oldu bayağı kalabalık oldu. Arkadaşlarım burdaydı, İzmirde dedi buraya gel, İzmirde geldim. Sonra ailemi getirdim, düzen kurdum”*.

G7. *“Tanıdık vardı, arkadaş vardı. Bekar olarak geldim. Daha sonra sonra ailemi getirdim”*

İş koşulları

Yerel işçilerin hangi konulardan şikayet ediyorlarsa aynı şikayetlerin Suriyeli işçiler içinde geçerli olduğunu araştırma sahasında tespit ettik. Suriyeli işçiler de yevmiyelerin düşüklüğünden, işin güvencesizliğinden ve işin geleceğinin olmamasından dolayı çalışmaya çok sıcak bakmamaktadırlar ve kendi çocuklarının bu işi yapmasını uygun görmemektedirler. Katılımcılar Suriye'deki ayakkabı sektörü ile Türkiye'dekini karşılaştırarak durumu anlatmaya çalışmışlardır.

G5. *“Yakında bu işler de çıkacak bize, sigorta isticekler şu isticekler bu isticekler... Suriye'de çalışma şartlarımız daha iyiydi, saat 7 8 dedi mi elimden bıraktırdım. Zaten atölye yukarısı, sıkılınca yine aşağı inersin, yani hiç sorun olmazdı...Çalışma ortamımız daha rahattı, daha sağlıklıydı...Ev yukarda atölye aşağıda. Yukarı çıkarısın 5 dk ekmeğini yersin, ya da 5 dk.lık yürürsün o kadar yani çok yakın, sistem böyleydi orda”.*

G6. *“Suriye'de daha rahattım kendi evimiz vardı, arabamız vardı, atölyemiz vardı. Kendi işimizi yapıyoduk”.*

G7. *“Ya kolay bi meslek değil yani açıkçası, iş olduğunda ağırlıklı olarak çalışmak zorundasın, bi de kesatı var. Bi sonucu yok yani şey yok...Suriye'de de kesat zamanı oluyodu ama işte bi çoğunun evi vardı hepsi hayat tarzını, işini kurmuştu, çoğu işçiliğini değil de direkt imalatını yapıyodu. Sonuçta orda da sonu gözüküyodu ama biraz daha rahattı. Yani şeyi yok emeklilik falan yok bu işin, bugün hasta oldun, bitti, gelirin yok ondan sonra yani”.*

Yerli İşçilerle İlişkileri

Yerli işçilerle olan ilişkileri ilk dönemde ücretleri aşağı çektiklerinden dolayı nahoş olduğunu, zamanla piyasayı ve yerli işçilerle olan ilişkilerin düzeldiğini söylemektedirler.

G5. *“Türk işçilerle bi sorun yok mesela ama laf alıyoz yani, siz oldukça, siz olmadan önce biz böyle değildik, biz bu fiyata dikmezdik. Ama şimdi biz fiyat istiyoz fiyat vermiyolar. Çünkü Türkler bizden aşağı dikmeye başladı. Ben çok az duydum yani bunu yalan olmasın çok az duydum. Çoğu da fiyat istiyoz yani sadece şunun fiyatını alınca değeri çıkar fiyat almazsa değer çıkmaz şimdi ben bunu rahat rahat çalışmam mesela nerde, içim rahat eleman getirmem ben tek çalışıyorum başka hiç elemanım yok. Tek çalışıyorum sabahtan saat 9 da gelip saat 1 de çıkarım, akşam bire kadar burdayım anca yetiştiriyom. Eleman getirsem 6, 700 lira eleman istiyoz ona da 6,700 ü bana verin ben gelim size çalışım. o da yok yani şimdi gitsem mesela başka yere gitsem sana şey atıcak, ikide bir de laf atıcak bilmem şu çabuk et. Ben böyle şeye dayanamıyorum ondan yani”.*

G6. *“problemimiz olmadı da yani fazla haftalık veremediler. Mesela istanbul'da 250 lira alıyoduk haftalık, 300'e ulaştı en fazla, daha fazla alamadık”.*

G7. *“Bana göre iyi bi sıkıntı yok yani. İlk geldiğimizde dışlama oluyodu tabi ama zamanla alıştık onlar da alıştı. İlk zamanda geldiğimizde biraz dengesiz oldu...Bir anda ustalar ilk başta bizleri tercih ediyorlardı. Biraz ucuza çalıştırıyorlardı. Onlar da onlar için iyi olmuyodu. Biz de o kadar piyasanın içinde iyi değildik yani. Bilmiyosun fiyatın ne olduğunu. Sonuçta mağdursun, çalışmak zorundasın. İhtiyacın var yani, çalışmasan olmuyo, hayat şartları zor. Ama şimdi öyle değil yani. Şimdi aşağı yukarı herkes aynı kazanıyo”.*

İzmir ayakkabı sektörünün sorunları özetlenecek olursa her iki taraf için de sektörün koşullarının iyi olmadığı görülmektedir. Yerli/ Suriyeli işgücünün patronlar tarafından karşıtlık oluşturularak

iş yaşamının güvencesiz ve ekonomik olarak da yetersiz ücretlerle kuşatıldığı tespit edilmiştir. Ülkede yaşanan ekonomik kriz de bu durumu daha da tetiklemiş gözükmektedir. İlk bakışta her ne kadar Suriyeli işçiler işgücü pazarında ücret düşüklüğünün nedeni olarak görülse de sektörün kendi iç dinamiklerinin negatif seyir izlemesi bu sonuca Suriyeli olsun ya da olmasın gideceğini göstermektedir.

7.2. İstanbul

İstanbul da ayakkabı sektörü İzmir'e oranla değişiklik göstermektedir. İzmir'de parça başı (Çift başı) olarak yapılan işçilik İstanbul da ücretli işçilik ve çiftbaşı olarak karma yapılmaktadır. Spor ayakkabı üretilen yerlerde genellikle bir ya da birkaç tane yerli işçi sabit işçi olarak kalırken, diğerleri iş olmadığı zamanlar işten çıkış verilmektedir. İşverenler sipariş aldıkça eleman istihdam etmekte, iş sona erince genelde İzmir'de olduğu gibi senede 3- 4 ay boşta (İşçilerin tabiriyle kesat) kalmaktadırlar. Sabit kalan işçiler yerli birkaç işçiden oluşmaktadır. Suriyeli işçiler sipariş bitince İzmir'de olduğu gibi gönderilmektedirler. İşçilerin çoğu insan tacirleri aracılığıyla Türkiye geldikleri katılımcılar tarafından ifade edildi. İstanbul da ayakkabı sektörü bölgesel olarak da farklılık göstermektedir. Bazı bölgeler deri işi yaparken bazı bölgelerde spor-lastik ayakkabı üretimi yapılmaktadır. Deri ayakkabı üretimi zanaat istediğinden diğer spor ayakkabı üretimine göre kalifiyelik önem arz etmektedir. Lastik-spor ayakkabı üretiminde makinelerle çalışıldığından çiraksız da idare edilirken, deri ayakkabı üretiminde vasıflı işçi ve çırağa ihtiyaç duyulmaktadır

G3. Özellikle deri ayakkabı üretimde Gedik Paşa'da dükkanların neredeyse çoğunun Suriyeliler tarafından ele geçirildiğini söylemektedir. Ona göre, yerli işçi ve işverenlerin sektörde kaybolmasının önemli sebeplerinden biri dükkân açan Suriyeli'lere devletin teşvik vermesi, yani bir takım esnafılığı gerektiren vergi gibi şeylerin alınmadığını ve bu sebepten dolayı Suriyeli işverenler yerli işverenlere göre daha ucuz ayakkabı ürettiklerini ve yerli işverenlerin rekabet edemediklerini öne sürmektedir.

"Kendileri orda ayakkabı sektöründe çalışıyorlarmış, İdlib'te, çoğu Türkmen zaten, Türkçe biliyo, Gaziantep yakın sınır olan köylerde onların hepsi kıdıracılık yapıyo. Onlar geldi, dükkan kiraladılar, dükkan aldılar, dükkanların çoğu onların. Çoğu Türkler çalışmıyor, fakat onlar çalışıyo. Onların vergisi yok şeyi yok, ama Türklerde vergi talep ediyolar. çalışmıyorlar, işte burdaki esnaflarda değerlendiriyolar. İşte Suriyeliler ucuz ayakkabı yapıyo, bizim Türkler'le fiyatı düşürmek istiyolar. Ekonomi zaten bozuk o yüzden başedilmiyo".

İzmir'de toptancılar fiyat kırmak ve işgücünü ucuzlatmak için yerli işçilerle Suriyelileri karşı karşıya getirirken, İstanbul'da toptancılar Suriyeli üreticilerle yerli üreticileri karşı karşıya getirerek piyasayı bozmaktadırlar.

G3. *"Şimdi burdaki esas büyük toptancılar, şimdi bana diyo ki beni 40, 45 liraya verdiğim ayakkabıyı Suriyeliden 25 liraya alıyorum diyo, aslında yalan söylüyo, ben bunu araştırdım. o da 40 liraya satıyo. Her ayakkabının sistemi değişir, fantazi de vardır, normal ayakkabı da vardır, spor ayakkabı da vardır. Yani bizleri büyük esnaflar yapıyo, birbirimize düşürüyo. Ben kendim bi atölye daha devrettim, adam yüzde elli çalışırken adam yüzde seksen para talep etti karşı firmadan ve onu da aldı... Tabi ayakkabının maliyeti belli efendim, bunu nereye sorarsanız bu ayakkabının masrafı belli, bundan kaçış yok. Zaten bu ayakkabı vergiye tabi herkes vergiye tabi olduğu zaman 55, 60'dan aşağıya olmaz. Bugün 35 liraya 40 liraya da veriyolar, para kazanıyo*

mu kazanmıyo. Ne oluyo çiviciyi dolandırıyorlar, piyasaya borç takıyorlar kapatıyorlar dükkani”.

G15. Ayakkabı üretiminde en önemli sorunun Suriyeliler’in değil toptancıların olduğunu söyler. Toptancıların piyasayı, üreticilerin ekonomik krizden dolayı zorda kalmalarından faydalanarak ucuzlatmaya çalışmalarından kaynaklı olduğunu söyler.

“Öyle bi sürece girdik ki ee toptancılar yani açık konuşmak gerekirse, ülkenin tefeci toptancıları. Şirketler kurum ve kuruluşlar iş yapmadığı için maliyeti 22, 23 liradan olan yani şu tekstil ürününü diyeylim genel anlamda söylüyorum gömlek, kumaş pantolon vs. 22 liradan olan maliyeti şunu sizden 17 liraya 16 liraya almak dirayetinde, anlatabiliyo muyum? Nasıl olsa bu şirket iş yapmıyo, satıp satmaması ona kalmış. Yani halk tabiriyle ülke tefecileri, esnaf tefecileri diyeyim... Burda olan imalatçıya oluyo. Toptancı alıyo şu ayakkabıyı bi sefer parasını veriyoo. Ama burda bi ayakkabı 20 kişinin elinden geçiyoo, kur yükseldiği zaman malzeme ister istemez yükseliyo, taban yükseliyo. İşçilik de yükseliyo yani niye dersen. Şimdi ben bunu yapıyorum şeye veriyorum mesela kiloya veriyom. Şu an madde kaç para mesela, bunlar normalde gramajlı. Adam diyo ki ben diyo ham maddeyi alıyorum, mesela diyelimki kaç gramajdır bu? 6 gramaj, 7 gramaj, 8 gramaj. Adam diyo ben hammaddeye diyo kur üzerinden veriyorum diyo, o yükseltiyoo, ister istemez malzemeci, dolar üzerinden geliyo kur üzerinden geliyo o da yükseltiyoo, sen de mecbur burda çalıştırıyosun. 20 kişiyi çalıştırıyosun, bu dükkani yattığı zaman hep senin cebinden gider. Ama toptancı bi yerden bi mal yakalar. Adam sıkışmıştır, toptancı mecbur alıyo, fırsatçılık yapıyo mesela. Olan imalatçıya oluyo niye dersen 50 yere para yatırıyor 50 yerde ayakkabıyı meydana getiriyosun, fiyat veriyosun adam diyo ki çok diyo. Ben toptancı diyo almam diyo yanine oluyo ister istemez malın burda bekliyo, paraya ihtiyacın oluyo ister istemez. Adam diyo ki benim vercem fiyat şu. Mecbur kalıyosun, veriyosun”.

Yerel İşçilerle Olan İlişkileri

Suriyeli işçilerin yerli işçilere bakışı sorulduğunda Suriyelilerin hemen hemen hepsi herhangi bir sıkıntı olmadığını herkesin işyerinde kendi işini yaptığını söylemektedir. Bununla birlikte Suriyeli’lerin sığınmacı kimliklerinden dolayı birtakım haksızlıklara uğradıkları da ifade edilmiştir. Suriyeli işçi olan **G1** ile yapılan görüşmede şimdiki işyerinde iletişim bağlamında sorun yaşamadığını ama daha önceki işyerinde patronun çalışmasına rağmen parasını vermediğini anlatmıştır.

“On numara, sıkıntı yok. Ama başka bi yerlerde var. Mesela ben Haramidere’de çalıştım, 8 gün çalıştım adam bana para vermedi, beni kovdu, para vermemiş, daha da vermemiş. Suriyeliyiz, sigorta yok ki”

G5’de diğerleri gibi sıkıntı olmadığını söylemektedir.

“Herkes işini yapıyor. Konuşçak zaman yok zaten.”

G14 ise İlk etapta aralarında sıkıntı olmadığından bahsettikten sonra rahatsızlıklarının da olduğunu ve Suriyeliler’in iş ahlakı olmadığından ve onların yüzünden az maaş aldığını söyler.

G14. *”İşi kavradılar artık, onlar da bizden biri gibi oldu. Onda bi sıkıntı yok, bizden bir şeyler öğrendiler. Belki benim kadar bilmiyolar ama benim bildiğim kadarını onlar da biliyo. Benim bi kıymetim kalmıyo zaten. Kısmen Suriyeliler ile sorun yaşıyom. Bizimle aynı iş ahlakına sahip değiller. Ben mesela sabahın köründe saatinden önce gelirim, saatimde giderim, onlarda o ahlak*

yok. Onun dışında asıl beni Suriyelilerle problemim, onlar geldi afedersin benim bin TL daha maaşım düştü. Onlar olmasa benim bin lira daha bugün fark edecekti”.

G6 Yerli işçi Suriyeli’lerle herhangi bir sıkıntı yok demesine rağmen daha sonra sektörde yaşanan ücret düşüklüğünün sebebini kızgın bir ifadeyle onlar yüzünden olduğunu dile getirmiştir. Aranız nasıl? Gerginlik oluyor mu? Diye sorulduğunda

G6. “Ya normalde onlar da bi insan aynı yani o kadar kötü bir fark yok. Bizim burakiler çalışıyorlar. Tabi ki onlar geldikten sonra ortam biraz değişti. Önceden millet işçi bulamıyordu, şu anda iş yok. Abi haftalık olsun, aylık olsun adamlar çok oldukları için az paraya çalışıyorlar”

G11.” Biz olduk yabancı. Onlar oldu Türk biz kendimizi mülteci hissediyoruz... Kızısam kime kızcam ki? elden gelen bişey yok. Normalde şu an Suriyeliler hepsi ne oluyo sigorta davasına Suriyeliler devamlı iş buluyo, ama Türk işçisi sıkıntı. Burda 6, 7 kişi varız, 2 tane Türk var.”.

G12. “Eleman açısından tabi Suriyelileri biraz dışlama var. Bizim için, biz insan yarımı yapmıyoruz. Toplantı yaptığımız zaman da insanlara aynı şeyi söylüyoruz. Türkler neyse onlar da aynı, ırk ayrımı falan yapmıyoz. Ben burda zencilerle Afrikalılarla falan da çalışıyoz, sıkıntı olmuyo. İllaki kutuplaşma oluyo yani. Atıyorum Türkler gidiyo Türklerle Afganlar kendi aralarında muhabbet ediyö. Bize çok bi sıkıntı yok yani”.

Her ne kadar Suriyeli işçiler yerli işçilerle ya da yerli işçiler Suriyeli’lerle aralarında sıkıntı olmadığını söyleseler de iletişimin kopuk olduğu gözlemlenmektedir. İş esnasında Suriyeli’ler ve Türkler ayrı ayrı çalışmakta ve temas nerede ise yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Araştırmacı olarak sahada bir yabancı olarak bulunulduğundan dolayı mümkün olduğunca politik cevaplar bazen de kaçamak cevaplar vermeyi tercih etmektedirler. Suriyeliler’in gerek işyerinde gerekse kamusal alanda uyumlu gözükmeleri ve Türkler ile sorun yaşamamak istememelerin farklı sebepleri vardır: Sığınmacı olmaları, Çalışmak zorunda olmaları, bazılarının kayıtdışı kaçak olmaları, Suriye’ye savaş koşullarından dolayı dönmek istememeleri gibi sebeplerden dolayı uyum ya da sessiz kalma politikaları geliştirmiş olma durumları söz konusudur. Scott (2014) Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar adlı çalışmasında tahakküm ilişkilerinin nasıl işlediğini anlatmaktadır.

“...Tahakküme tabi olanlar, beklentilerini olanaklarına göre ayarlayarak; kendilerini, kurulu düzenin tanımladığı gibi tanımlayarak... Kendilerini zaten nasipleri olana mahkûm ederek, olmaları gereken şeye, ‘mütevazı’, ‘alçakgönüllü’ ve ‘gösterişsiz’ olmaya rıza göstererek, bölüşümün kendilerine atfettiğini kendilerine atfetme, kendilerine verilmeyeni reddetme eğilimindedirler” (akt: Sevlü, 2020, s. 63).

Uğur, Scott’un tahakküm ilişkilerini ezilenlerin ya da tahakküm altında olanların kamusal alanda beklentileri gerçekleştirecek şekilde davrandıklarını, göze çarpan, beklentileri karşılamayan davranışlardan kesinlikle uzak durmaları olarak görür. Yani herkes tahakküm eden de tahakküm altında olan da rolü neyi gerektiriyorsa onu yapar ve her iki tarafta bunun farkındadır. Uğur’un deyişleriyle “köle efendisinin, köylü toprak sahibinin, işçi patronunun karşısına asla çıplak yüzüyle çıkmaz. Ezen ezdiğiyle doğrudan yüzleşmez. İktidar, tahakküm ilişkilerinde “yüz” yoktur. Ancak karşı tarafın sizi izlemediğinden emin olduğunuzda çıkardığınız maskeler vardır” (Uğur, 2023, s. 3).

Türkiye'ye Geliş Yolları

Yapılan görüşmelerde Suriyeliler'in hemen hemen çoğunun Halep ve İdlib'ten gelen Türkmenler olduğu ve kaçak yollardan insan kaçakçıları aracılığıyla belli ücretler karşılığında Türkiye'ye geldikleri iddia edilmiştir.

G5: "Kaçakçılar getirdi. Ama biz kaçakçıya para vermedik daha doğrusu. Çünkü bizim köy bizim ev Antep sınırında. Aramızda sadece bi tel var. Normalde biz Antep göçmeniyiz, Türkmenlerin çoğu öyle. "

G1 ise nasıl geldiniz sorusuna "Kaçak tabi. Kaçakçılar getirdi. Bi kaçakçı ile buluştuk, şöyle böyle ... az para verdik ama 4 sene önce, dolar olarak. Kilis'e getirdi bizi...İstanbul'a da ordan geldik. "

G2 ise 3 ay sınırda kaldığını 15 kere deneme yapmış ama hiçbirinde başarılı olamayınca kaçakçılar aracılığıyla Türkiye'ye giriş yaptığını söyler.

"15 kere denedim girmek için olmadı, son 15. kere oldu. Zor oldu, bi kaçakçı vardı, 15- 20 kişiyi falan beraber topladı, o şekilde".

İşverenlerin Suriyeli İşçi Tercih Sebepleri

Göçmen işçi tercihlerinin altında yatan sebepler gerek kamuoyunda gerekse akademik dünyada yapılan çalışmalarla zaten bilinmektedir. Göçmen işçi tercihinin altında yatan sebep ilk etapta emekgücünden indirimle giderek maliyetleri düşürme gelmektedir. Tüm dünyada uygulanan bu sistem Türkiye'de de uygulanmaktadır, Özellikle de Suriyeliler bağlamında. Son 20 yılda küresel pazarlara entegre olmanın sonucunda maliyetler hayati anlamda önem kazanmış ve küresel pazarlarda var olabilmenin en önemli koşulu maliyet ve kalite olmuştur. Maliyette bu bağlamda işgücü üzerinden sağlanması gerektiğinden dolayı göçmen işçiler tercih sebebi olmuştur. Küresel pazarlarda ürün kalitesinden ödün verilemeyeceği aşikardır, çünkü pazardaki diğer rakipler kaliteyi belli standartlarda tuttuğundan dolayı emek üzerine baskı uygulanmalı ve kaliteli ucuz ürün pazarlara sunulmalıdır. Bu teorik çerçevede bir yandan göçmen emeği değer kazanırken diğer yandan emek yoğunluğunun artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çifte döngü ülkeye döviz girişini hızlandırırken diğer yandan firmaların üretime devam etmelerinin önünü açmaktadır. Eski işçileri bakanı Soylu da göçmen işçilerle ilgili sorunun bilindiğini ve bir tercih olarak el altında bulundurulduğunu bir demecinde ima etmiştir:

"Fabrikanda Suriyeliyi çalıştır, sömür, sigortasını yaptırma. Sonra ayak ayak üstüne at, 'Ne olacak bu Suriyelilerin hali' de. Bir milyon insan gidecek. Kim isyan edecek biliyor musun? O iş sahipleri" (<https://t24.com.tr/>, 2022).

G12 bilinen bir gerçekliği işveren olarak da dile getirmiştir:

"Türklerin şu anda işverenler maliyeti ağır kalıyo. Çalışmak istemediklerinden değil mesela ben bugün Suriyeliye verdiğim maaş 3 bin liraysa ee bizim Türklerden aynı işi yapan eleman 3600 artı sigorta istiyor. Nerden baksan bana 1500 lira ekstra fark biniyor. Burda yaptığımız iş giderleri falan karşılaştırdığımız zaman yıllardır aynı şeylerle gidiyo yaptığımız işte bi artış yok ama giderlerde hep artış var. Atıyorum ee sene başında aldığım yapıştırıcıyı 140 liradan aldım, şu an 200- 220 lira. Üretimi düşüremiyoz. Mecbur aynı üretime devam ediyoz ama ee atıyorum yaptığımız bi çift ayakkabıdan 50 kuruş, 75 kuruş karımız varsa ondan düşüyo yani. Bazı yerde

adet düştüğü zaman kafa kafaya bile geliyo. Hatta içeri bile girdiğimiz oluyo yani”.

G12 işveren olarak kaçak Suriyeli çalıştırmanın zorluklarından bahsederken iki önemli vurgu yapmaktadır. İlki, kaçak Suriyeliler’in kayıt altına alınmasının zorluğu ve diğeri de eğer yerli işçi kullanılırsa maliyetlerin artacağını ve bunun da ayakkabıların pahalalanması zorunluluğunu meydana getireceğini.

“Yerli işçiler sigortalı, diğerlerinin çoğu kaçak zaten. Ya bu alında işverenle alakalı bi sıkıntı değil, açıkçası devletle alakalı bir sıkıntı. Bu adamları ülkeye alırken illaki düşünmüşlerdir ama her yere dağıtıldıktan sonra bu saatten sonra sigorta altına, kayıt altına almak kolay bişey değil yani. Yani ben bugün Suriyeliye hem 3000 maaş verip hem de sigortasını yaptığım zaman bi kıymeti kalmıyo yani. Dilinden anlamıyosun, yaptığından anlamıyosun öyle olmaktadır ya komple çıkartcaklar bunları ülkeden, kendi vatandaşımızla çalışcaz. O zaman ne olacak senin belki kapasiten de düşecek ama yaptığın işin kalitesi yükselecek, fiyatı yükselecek. Şu anda aynı işi yapan mesela birisi yapıyp 15 liraya birisi yapıyo 45 liraya. Arada dağlar kadar fark var. Hani bi laf var ya bizim Türkiye’dekiler zengini tam zengin, fakiri tam fakir. Yani aynı o hesaptayız yani”.

Suriyeliler’in işgücü piyasalarında bir başka tercih sebebi ise Suriyeliler’in kaçak çalıştıklarından dolayı sessiz kalma, haksızlıkları görmezden gelmeleridir.

G13. *“Mesela kendi Türk vatandaşıyla yaşadım ama Suriyelilerle yani hiç bi sıkıntı yaşamadım. Niye yaşamadım, bizim Türk vatandaşı çok konuşuyo mesela karşılık veriyö. Ama Suriyeli o kadar karşılık vermiyo, ustalarına olsun, işverenine olsun. He içlerinde var yok değil, Suriyelinin içinde de var dengesiz, karşılık veren olsun şey olsun. Ama bizimkiler kadar sorun çıkarmıyolar. Bizimkiler bişeyin üstüne gidiyo. Bişeyin üstüne gittiği zaman da işveren napıyo, kardeşim ben seninle mi uğraşcam diyo. Sen yoluna diyo ben yolum diyo bu sefer. Ben senin nazını çekene kadar diyo başkasını çalıştırırım diyo”.*

G15. *“Bir Suriyeli, bir Afgan, bir Pakistanlı Bangladeşli vs. gibi yabancı uyrukluların da çalıştırılması birçok kurum tarafından mantıklı. Belirttiğimiz gibi, Neden şöyle belirttik hem maaş konusunda, sigorta konusunda baktığınız zaman biz sigortalı işçiye 4800 lira verdiğim zaman 1000 lira da aylık sigorta geliri. Ayrıyeten resmi AĞİsi idi, şu idi bu idi bir şirket kurum ve kuruluş için birçok şeylerde sıkıntı yaratabiliyor”.*

Çıraklık Sistemi

İstanbul’da çıraklık sisteminin işlemeişinin en önemli sebebi ayakkabı sektörünün güvencesiz olması, işin sürekliliği olmaması ve üretim esnasında kullanılan kimyasalların çalışanlara verdiği zararlardan kaynaklanmaktadır. Eğitim sisteminin 4+4+4 olarak değiştirilmesi sebeplerden birisi olarak gösterilse de esas sorun yukarıda verilen maddelerden kaynaklanmaktadır.

G3. *“Çırak da alttan gelmiyo. Güvensiz olduğundan dolayı, sosyal hakları yok. 2 ay çalışıyo, 4 ay yatıyosun Eskiden bu dış piyasa, gümrük kapıları açılmadan önce TR’de bayramlar yaklaştığı zaman 1 ay önce TR içine çalışıyoduk. Zanaatkar da yetişiyodu, hiç bu kadar da kesati yoktu. Şimdi açıldı iş yetiştiremeyiz dedik, iş basitleşti, aylarca çalışmadığımızı biliriz şimdi”.*

G11. *“Tabi şimdi ben çocuğumu vermiyorum ki. Önceden çocuğumuzu veriyoduk, torunlarımızı yetiştirmeye çalışıyoduk. Maaş düşük olunca başka mesleklere yönlendiriyöz”.*

G9 sorunun 4+4+4 olarak adlandırılan eğitim sisteminde olduğunu söylese de Suriyeliler'in de bun da katkısı olduğunu öne sürer:

G9. *“Mesela okullar 8 yıldır, 12 yıla çıktıktan sonra biz artık çırak bulamaz olduk. Bu Suriyelilerin buraya gelişiyle ayakkabı sektörü, bi de meslekleri ayakkabı olduğu için, ayakkabıcılara çok büyük faydaları oldu”.*

Türk çırakların maliyetlerin fazla olması ve sigorta istemeleri işverenlerin göçmen işçilere yönelmesine neden olmaktadır.

G12. *“Şu an çırak hakkaten yetişmiyo o da eee biz okula bağlıyoruz. Okuldan sebep bayağı bi yaş ilerliyor, o saatten sonra çıraklık yapma şansı yok o elemanın. Yaşı 17, 18, 20 acemi adamlar alıyoruz. Yani işten anlamayan adamları yetiştirmeye çalışıyoz ama bu da Türk olarak değil geneli zaten Suriyeli, Afganistan bu şekilde”*

G13. *“Ya bizim Türk vatandaşlarından çırak yok. Yapmıyolar, çalışmıyolar. Mesela alıyosun çocuk diyo beğenmedim abi, ben bu sektörde yapamam diyo. İş beğenmiyo, ağır geliyo, kolay gelmiyo. Bizde Suriyeli geliyo, Suriyeli alıyoz. Veya Türk vatandaşı bulursak Türk vatandaşı çalıştırıyoz...Suriyeliler kabul ediyo, çalışıyolar da. Şöyle diyeyim bizim vatandaşlarımızdan daha iyi çalışıyorlar. Şimdi bizim Türk vatandaşı bir şeyi beğenmiyor”.*

G15. ise sektörün sağlık sorunu sebebiyle gençler tarafından tercih edilmediğini söylerken, diğer taraftan da Türkler 'in üniversiteye gitmeyi tercih ettiğini söyler:

“Çırak var. Ama şöyle diyim size 17, 18, 20 yaşlarında vasıfsız eleman alıyoruz, yetiştiriyoruz. Şimdi şöyle bişey vasıfsız eleman bulunuyo, Türk, yabancı, ya da Suriyeli olsun bulunuyo. Ama herşey sisteme döndüğü için makina mesela, eskiden üç tane adam koyuyodum 3 tane bi işi yapıyodu, şimdi bi makina bi işi yapıyo. Sistem hızlandı yani. Şimdi bi de şöyle diyim eskiden herkes ihtiyaç sahibiydi, herkes ekmeğinin peşindeydi. Mesela çocuk okula gidiyodu geliyodu, bi işe giriyo ekmek için mücadele ediyodu. Şimdi okuyo, üniversiteye gidiyo, dışardan okuyo efenime söyleyim çocuk ee eskisi gibi bulunmuyo yani. ilgi duymuyolar. Bi de koku olduğu için yani bu ayakkabı sektöründe biraz koku, bali olur, beyaz ilaç olur. Sağlığa zamanla zarar verebiliyor”.

8. Tartışma ve Sonuç

Ayakkabı sektörü Türkiye'de büyük kriz içindedir ve yapısal sorunlarla boğuşmaktadır. Her ne kadar yıllara göre gerek iç pazarlarda gerekse dış pazarlara sunulan ayakkabı üretimi artış gösterse de bu bir gerçektir ki kaçak göçmenler özellikle de Suriyeli işçilerin payı bunda azımsanamayacak kadar çoktur. Sektördeki yerli işçilerin azalması ve sektördeki ağırlıklı olarak yer alan kayıtdışı olarak çalışan Suriyeli işçiler kamuoyunda suçlu olarak görülmesine karşın aslında bu yaşanan, olumsuz koşulların doğal bir sürecidir.

Türkiye'nin küreselleşme sonucu dünya pazarlarına entegre olması sonucu maliyet artışları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorun hale gelmiştir. Küresel pazarlarda yer edinebilmek için uygun fiyatta ve kaliteli ürün üretmek için emekgücünden tasarruf etmek artık kaçınılmaz bir gerçeklik haline gelmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de işverenler bunun çözümünü kayıtdışı sektörde ve sığınmacılar üzerinden sağlamaya çalışmışlardır.

Sığınmacıların tüm ikinci sektörlerde (Tekstil, inşaat, v.b.) olduğu gibi ayakkabı sektöründe de başat rolü oynamasının sebebi maliyetten kaçıştır. Diğer yandan yerli işçilerin ayakkabı

sektöründen kaçışlarının farklı farklı sebepleri olsa da temel bazı başlıklar toplanacak olunursa: İşin sürekliliği olmaması, işin sağlık riskleri oluşturması, ücretlerin yetersizliği, işin güvencesi olmaması gibi faktörlerdir.

Bu çalışmada İzmir ve İstanbul araştırma kentleri olarak ele alınmıştır. Her iki kentte de hemen hemen aynı sorunlar dile getirilmiştir. Çıracılık sistemi gerek eğitim gerekse işin doğasının geleceğe yönelik umut barındırmaması sonucu çökmüştür. Çıracı açığı da Suriyeli'ler tarafından doldurulmaktadır. Ülkede yaşanan ekonomik kriz tıpkı diğer ürünler gibi her geçen gün maliyetleri arttırmış bunun sonucunda da işverenler maliyeti düşürmek ve üretimin sürekliliğini devam ettirebilmek için sığınmacılara yönelmişlerdir.

Yerli işçilerin çoğunluğu her ne kadar sektörün Suriyeliler tarafından işgal edilmesinden dolayı çalışmanın anlamsız hale geldiğini öne sürse de bizim yaptığımız çalışma da Suriyeli'ler yaşanan olumsuz süreçlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıtdışılık aradan çıkarılmadığı, işin sürekliliği sağlanamadığı ve sağlık koşullarının olumlu hale dönüştürülmediği sürece sektördeki kan kaybı devam edecektir.

Bir diğer konu ayakkabı üreticilerin toptancıların insafına bırakılmış olmaları da önemli etkenlerden biridir. Toptancıların ve aracılardan piyasayı kızıştırmaları, üreticileri tedirgin etmekte ve ürünlerin fiyatları artan bir şekilde kırılmaktadır. İstenilen kara ulaşamayan üreticiler de bu durumda her olumsuzluğa çaresizlikten dolayı olumlu yaklaşan sığınmacılara yönelmektedir.

Ayakkabı sektöründe görülen bu kısır döngünün aşılabilmesi bu sektörün ileride tamamen sığınmacılara geçeceğinin bir işareti olarak görmek yanlış olmayacaktır. Sektördeki kan kaybı kayıtdışılığın kaldırılması ve devlet desteğinin güçlü bir şekilde verilmesiyle ortadan kaldırılabılır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Anderson, B., & Ruhs, M. (2010). Researching illegality and labour migration. *Population, space and place*, 16(3), 175-179.
- Akis Kalaylıoğlu, Y. (2014). Uluslararası Göç Bağlamında Bourdieu'nun Kavramları: Ankara'da Yaşayan İranlılar Örneği . *İdealkent* , 5 (14) , 182-205
- Aslantürk, O. & Tunç, Y. E. (2018). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri Ve Suriyeliler . *Ombudsman Akademik* , 5 (9) , 141-180 .
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş Toplum* (Cilt 2). (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dağdelen, G. (2015). Türkiye'nin Değişen Vatandaşlık Rejimi ve Emek Göçü. *İdealkent* , 6 (15) , 172-197.
- Develi, E. (2017). 21. Yüzyılda göç olgusu: uluslararası göç teorilerinin ekonomi politiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1343-1353.
- Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye İş Gücü Piyasasında Suriyeli Sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 152, s. 187- 198.
- Dorigo, G., & Tobler, W. (1983). Push-pull migration laws. *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1), 1-17.
- Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 53-85.

- Heckmann, F. (2004). Illegal migration: What can we know and what can we explain? The case of Germany. *International Migration Review*, 38(3), 1103-1125.
- Korkmaz, M. (2017, 12 8). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri Ve Değerlendirmeler. *Sosyal Güvençe Dergisi*(13), S. 57- 83.
- Kuş, E. (2009). *Nitel- Nitel Araştırma Teknikleri* (Cilt 3). Ankara: Anı Yayınları.
- Marx, K. (2018). *Kapital I* (Cilt 11). (M. Selik , & N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Piore, M. J. (1980). Economic fluctuation, job security, and labor-market duality in Italy, France, and the United States. *Politics & Society*, 9(4), 379-407.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the royal statistical society*, 52(2), 241-305.
- Stouffer, A. S. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867
- Tatlıdil, E. (1993). Türkiye’de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s.4, 59-72.
- Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü. (2022). *Ayakkabı Sektör Raporu*. T.C Ticaret bakanlığı. Ankara: T.C Ticaret bakanlığı.
- Toksöz, Gülay. (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul
- Özcan, D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), s. 183-215.
- Rosenberg, S. (1977). The Marxian reserve army of labor and the dual labor market. *Politics & Society*, 7(2), 221-228.
- Sevli, H. (2020). Gündelik Direniş Deneyimleri: Gaziantep’te Suriyeli Kadınlar. *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları* (S. 63- 79). İçinde Gar Göç Araştırmalar Derneği.
- Standing, G. (2019). *Prekaryaya Yeni Tehlikeli Sınıf* (Cilt 5). (E. Bulut, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stark, Oded ve David E. Bloom. (1985). “The New Economics of Labor Migration”, *The American Economic Review*, Vol. 75, No. 2
- Yılmaz, G. (2005). Emek Göçünün Tarihsel Arka Planı A.B’deki Göçmen İşçilerin Durumu. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 6(23), 2-7.

İnternet Kaynakları

- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı.
- Milliyet. (2017). Ayakkabı Sektörünü Suriyeliler Ayakta Tutuyor, Aralık 31, 2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/manisa/ayakkabi-sektorunu-suriyeliler-ayakta-tutuyor-11817097> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). Mayıs 19, 2023 tarihinde Ayakkabı Sektör Raporu https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Ayakkabi_Sektoru.pdf adresinden alındı.
- T24. (2023, 11 18). TÜSİAD Başkanı’ndan Soylu’nun "Suriyeliler gidince önce o iş adamları isyan edecek" sözlerine cevap niteliğinde açıklama. <https://t24.com.tr/haber/tusiad-baskani-ndan-soylu-nun-suriyeliler-gidince-once-o-is-adamlari-isyan-edecek-sozlerine-cevap-niteliginde-aciklama,1073135> adresinden alındı.
- The World Footwear 2023 Yearbook. (2023). Ekim 21, 2023 tarihinde <https://www.worldfootwear.com/news/the-world-footwear-2023-yearbook/8981.html> adresinden alındı.

Uğur, M. G. (2023). Tahakküm Ve Direniş Sanatları Üzerine. Kasım 18, 2023 tarihinde https://www.academia.edu/39749476/TAHAKK%C3%9CM_VE_D%C4%B0REN%C4%B0%C5%9E_SANATLARI_%C3%9CZER%C4%B0NE adresinden alındı.